

правопорушень неповнолітніх; демографічними та багатьма іншими факторами, що відносяться до різних соціально-економічних та морально-психологічних сфер суспільної діяльності. А усвідомлення причин феномену злочинності неповнолітніх має велике значення для сучасного українського суспільства, особливо у період загострення і без того складної соціально-політичної та економічної ситуації, внаслідок якої страждають у першу чергу ті, чие життя тільки починається, – діти.

Романенко О.В.,

доктор психологічних наук, с.н.с.,
професор кафедри психології та
педагогіки ННІПП НАВС

РОЛЬ СОЦІАЛЬНО-ПЕРЦЕПТИВНОГО ПЕРЕДБАЧЕННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ОВС

Сучасні політичні події в Україні супроводжуються посиленням необхідності забезпечення безпеки її громадян, що висуває підвищені вимоги як до удосконалення системи професійної підготовки працівників ОВС, так і до особистості кожного правоохоронця. На разі в системі управління органами і підрозділами внутрішніх справ відбуваються важливі зміни: розширюється процес демократизації управлінської діяльності, здійснюється перехід до більш гнучких систем керівництва підрозділами міліції, впроваджуються якісно нові методи підготовки управлінців органів внутрішніх справ. У зв'язку з цим актуальним є розроблення наукових засад підвищення ефективності діяльності підрозділів ОВС, що визначає ступінь правового захисту прав і законних інтересів громадян.

Психологічні аспекти відбору та атестування кадрів різних служб у системі ОВС представлені у працях вітчизняних вчених (Д. О. Александров, В. Г. Андросюк, О. М. Бандурка, В. І. Барко, Ю. Б. Ірхін, В. П. Казміренко, Л. І. Казміренко, Я. Ю. Кондратьєв, М. В. Костицький, О. І. Кудерміна, В. С. Медведєв, Г. О. Юхновець, С. І. Яковенко та ін.). Відзначається, що високі вимоги, які стоять перед правоохоронцем, вимагають від нього сформованості певних особистісних якостей. Проведення подальших досліджень у цій галузі зумовлено важливістю теоретичного узагальнення актуальних питань психологічного забезпечення професійної діяльності правоохоронців та необхідністю систематизації наявного досвіду застосування здобутків психологічної науки для сучасної правоохоронної практики.

У структурі професійно значущих якостей особистості правоохоронця відзначається здатність до прогнозування і планування певних дій для досягнення намічених цілей. Уявлення щодо перебігу та ймовірних результатів подій є обов'язковим компонентом правоохоронної діяльності. Це виявляється у процесі висунення гіпотези щодо дій правопорушників, дозволяє заздалегідь визначити лінію власної поведінки, намітити декілька варіантів розвитку подій в залежності від можливих змін ситуації, уточнити проміжні та кінцеві цілі спілкування між усіма учасниками професійної взаємодії.

Важливою складовою прогностичної діяльності є здатність до соціально-перцептивного передбачення, що у психологічній літературі розглядається в контексті вивчення проблеми соціальної перцепції (Г. М. Андрєєва, В. О. Барабаншиков, О. О. Бодальов, А. І. Донцова, Я. Л. Коломинський, В. О. Лабунська, М. І. Лісіна, Т. О. Рєпіна та ін.). Соціально-перцептивне передбачення часто носить неусвідомлений характер; процеси обробки сенсорної інформації згорнуті та виявляються у вигляді інтуїтивного передбачення. У результаті розуміння та пізнання іншої людини з'являється соціально-психологічна інтерпретація, необхідним елементом якої є прогноз поведінкових, пізнавальних та емоційних характеристик іншої людини. С. Л. Рубінштейн наголошував на тому, що інтерпретація, що виникає в процесі сприйняття іншої людини, стає гіпотезою, яка перевіряється на його подальших етапах.

Побудова прогностичних схем у цьому процесі відбувається через безпосередній власний досвід і соціальне спостереження. Дії іншої людини спостерігаються, узагальнюються та зберігаються в довгочасній пам'яті в символічній формі: у вигляді соціально-перцептивних стереотипів і когнітивних схем. У процесі соціальної перцепції суб'єкт сприймає її динамічні компоненти, співвідносить із наявними соціально-перцептивними еталонами та екстраполює їх на розвиток взаємодії в просторі й часі. На основі спостереження та завдяки мисленню людина визначає певні закономірності поведінки іншого та конструює відповідні образи. Великий внесок у розуміння природи соціально-перцептивного передбачення здійснено завдяки соціально-психологічним теоріям.

При формуванні здатності до прогнозування в ситуаціях соціальної взаємодії доцільним є застосування методу навчання соціально-перцептивним вмінням за прототипами, розробленого О. М. Павловою. Він спрямований на формування здатності сприймати поведінкові характеристики партнера по спілкуванню та формувати адекватні уявлення про його наміри, думки, здібності, емоції та установки. В основі цієї методики лежить положення про те, що сприймаючи іншу людину, суб'єкт формує те чи інше уявлення про неї на основі схожості з

попередніми враженнями. Цей процес відбувається на основі феномену стереотипізації, коли людині приписують якості, які притаманні цілій групі явищ. У випадку використання прототипу зіставлення здійснюється не з усіма якостями, які притаманні даній групі явищ, а лише з типовим випадком. Прототип і є типовий представник даної групи об'єктів.

У психології соціального пізнання встановлено, що використання методу прототипів відіграє позитивну роль у зберіганні інформації, оскільки дозволяє швидше категоризувати об'єкти, що об'єднані спільними ознаками. У цьому випадку інформаційний пошук стає більш цілеспрямованим, інформація краще запам'ятовується та зберігається. Ця методика дозволяє навчити людину формувати уявлення про будь-які характеристики партнера, якщо вони мають поведінкові прояви. Якість навчання визначається мірою зв'язку між поведінковими індикаторами та відповідними характеристиками прототипу. Важливою умовою цього процесу є спостережливість суб'єкта, оскільки помилки передбачення часто пов'язані з неточністю прототипних знань особистості внаслідок недостатньої узагальненості спостережень.

Таким чином, у діяльності працівників ОВС здатність до соціально-перцептивного передбачення є необхідною складовою професійної взаємодії та професійно значущою якістю особистості. Це обумовлює необхідність розроблення та впровадження спеціальних програм з розвитку прогностичних здібностей в системі їхньої професійної підготовки.

Садовська Ю.О.,

ад'юнкт кафедри юридичної психології НАВС

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ ПОВЕДІНКИ У НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАВОПОРУШНИКІВ

На сьогодні, в нашій країні, проблема злочинності серед неповнолітніх є і залишається однією з найбільш актуальних у зв'язку з негативними соціальними наслідками та поширеністю цього явища.

Важливим є те, що в її структурі певне місце посідають тяжкі та особливо тяжкі злочини, зокрема вбивства і тяжкі тілесні ушкодження, однак назвати їх рідкістю навряд чи можливо. Тяжкі та особливо тяжкі насильницькі злочини проти життя та здоров'я особи, вчинені неповнолітніми, сьогодні практично не відрізняються від злочинності дорослих, які за своїм характером відзначаються підвищеною жорстокістю та нелюдським ставленням до жертв. Як свідчить слідчо-